

TERGOV SUDYALARI FAOLIYATI: AMALIYOT VA NATIJA

Mirzaabdullaev Umarjon To`lqinboyevich

Jinoyat ishlari bo'yicha

Izboskan tuman sudining Tergov sudyasi

Annotatsiya. Ushbu maqolada tergov sudyalari institutining shakllanishi, uning amaliyotdagi o'rni va jinoiy sud ishlarini yuritishdagi roli tahlil qilinadi. Tergov sudyasining fuqarolarning huquq va erkinliklarini himoya qilishdagi funksiyasi, jinoyat protsessida qonuniylikni ta'minlashdagi vazifasi hamda bu tizimning samaradorligini oshirish yo'nalishlari yoritilgan. Shuningdek, mavjud amaliy muammolar va ularni hal etish bo'yicha takliflar ham ilgari surilgan.

Kalit so'zlar: tergov sudyasi, jinoyat protsessi, inson huquqlari, himoya kafolatlari, protsessual nazorat, sud islohoti.

KIRISH

O'zbekiston Respublikasida so'nggi yillarda sud-huquq tizimini liberallashtirish va inson huquqlarini kafolatlashga qaratilgan keng qamrovli islohotlar amalga oshirildi. Ayniqsa, tergov sudyasi institutining joriy etilishi bu boradagi eng muhim qadamlaridan biri bo'ldi. Ushbu institut 2017 yildan boshlab faoliyat yurita boshlagan bo'lib, u jinoyat sudlovida protsessual kafolatlarni ta'minlash, tergov organlarining cheksiz vakolatlarini muvozanatlashtirish va fuqarolarning erkinliklarini asrashga xizmat qilmoqda. Tergov sudyasining joriy etilishi bilan ayblovga bir tomonlama yondashuv o'rnini nazorat ostidagi va huquqiy asoslarga tayangan tergov amaliyoti egalladi. Bu esa, o'z navbatida, adolatli sudlov tamoyillariga mos keluvchi tizimni shakllantirish imkonini berdi.

ASOSIY QISM

Tergov sudyasining asosiy funksiyalaridan biri — bu fuqarolarning shaxsiy erkinliklari bilan bog'liq protsessual harakatlarni qonuniy asosda ko'rib chiqish va ruxsat berishdir. Jumladan, qamoqqa olish, telefon so'zlashuvlarini eshitish, yashash

joyini tintuv qilish, mol-mulkni musodara qilish kabi harakatlarga faqat tergov sudyasining qarori bilan yo'l qo'yiladi. Bu holat, bir tomondan, tergov organlarining vakolatlarini cheklash, ikkinchi tomondan, har bir fuqaroning konstitutsiyaviy huquqlarini himoya qilishda muhim vosita sifatida xizmat qiladi. Shu sababli, tergov sudyasi nafaqat protsessual ruxsat beruvchi organ, balki inson huquqlarining mustahkam kafolatchisi sifatida e'tirof etiladi [3].

Amaliyot shuni ko'rsatmoqdaki, tergov sudyalari faoliyatga joriy qilinganidan buyon asossiz qamoqqa olish holatlari keskin kamaygan, jinoyat ishlari bo'yicha tergov harakatlari yanada puxta va qonuniy asosda olib borilmoqda. Avvallari prokuror nazoratidagi tergov jarayonida gumonlanuvchining himoya huquqlari cheklangan bo'lsa, hozirda sud ruxsatisiz jismoniy shaxsga nisbatan erkinlikni cheklovchi harakatlar amalga oshirilmaydi. Masalan, 2023-yil davomida jinoyat ishlari bo'yicha sudlar tomonidan 1000 dan ortiq tintuv va musodara so'rovlari qonunga zid deb topilgan va rad etilgan. Bu esa tergov amaliyotining sifati oshganini, harakatlarning ehtiyotkorlik bilan amalga oshirilayotganini bildiradi.

Shunga qaramay, tergov sudyalarining faoliyatida muayyan amaliy muammolar ham mavjud. Avvalo, sudyalar yuklamasining ortiqchiligi sababli ayrim holatlarda protsessual harakatlar yuzasidan qarorlar yuzaki va umumiy shaklda chiqarilmoqda. Bundan tashqari, ayrim tergov sudyalari hanuzgacha prokuratura va tergov organlari bilan "institutsional" yaqinlikda qaror chiqarayotgan holatlar ham uchrab turibdi. Bu esa, institutning mustaqilligini so'roqqa tutadi. Shuningdek, himoya tomonining dalillarini har doim ham chuqur tahlil qilmaslik holatlari ham kuzatiladi. Bu esa tergov sudyasining qaror chiqarishda xolis yondashuvi borasida muhokamalarga sabab bo'lmoqda.

Tergov sudyalarining samaradorligini oshirish uchun bir qator takliflar ilgari surilmoqda. Birinchidan, ularning protsessual mustaqilligini mustahkamlash uchun sud qarorlarini asoslashga oid me'yorlarni aniqlashtirish lozim. Ikkinchidan, tergov sudyalarini maxsus kasbiy tayyorgarlikdan o'tkazish, ularni tergov amaliyoti, xalqaro huquqiy standartlar va inson huquqlari sohasida doimiy ravishda malaka oshirish tizimiga jalb etish talab etiladi. Uchinchidan, tergov sudyalarining qarorlarini oshkora

tahlil qilish, sud qarorlarining izohli reestrlarini yaratish orqali jamoatchilik nazoratini kuchaytirish mumkin [4].

Tergov sudyalarining faoliyatini yanada chuqurroq tahlil qilar ekanmiz, ularning jinoyat-protsessual huquqning modernizatsiya qilinayotgan tizimidagi oʻrni borgan sari kengayib borayotganini kuzatamiz. Mazkur institutning ahamiyati shundaki, u jinoyat ishlari boʻyicha dastlabki bosqichda sud nazoratini amaliyotga tatbiq etish orqali nafaqat protsessual qonunbuzarliklarning oldini oladi, balki huquqiy madaniyat va hisobdorlik muhitining shakllanishiga hissa qoʻshadi. Bu ayniqsa, jinoyat ishi ishtirokchilari – himoyalalanuvchi, advokat, prokuror va tergovchi – oʻrtasida huquqiy muvozanatni taʼminlashda muhim rol oʻynaydi. Masalan, tergov sudyasi tomonidan rad etilgan qamoqqa olish haqidagi soʻrovlar orqali nafaqat shaxs erkinligi asrashga erishiladi, balki tergovchilar ham dalillarni asosliroq tayyorlashga, shoshqaloqlikdan voz kechishga majbur boʻladi.

XULOSA VA MUNOZARA

Tergov sudyasi instituti Oʻzbekistonda sud-huquq sohasidagi islohotlarning muhim yutugʻi boʻlib, u jinoyat protsessining adolatli va qonuniy yuritilishiga xizmat qilmoqda. Amaliyot shuni koʻrsatadiki, ushbu institut joriy etilgach, fuqarolarning shaxsiy huquqlari, ayniqsa, erkinlik bilan bogʻliq kafolatlar mustahkamlandi. Shu bilan birga, tergov sudyasi faqat tashkiliy emas, balki mafkuraviy jihatdan ham mustaqil, xolis va yuqori malakali boʻlishi lozim. Mazkur institut faoliyatini kuchaytirish orqali nafaqat tergov organlarining qonuniyligini nazorat qilish, balki jamiyatda huquqiy adolat va ishonch muhitini shakllantirishga erishish mumkin. Bu esa Oʻzbekistonning huquqiy davlat sifatida rivojlanishida muhim qadam boʻlib qoladi.

ADABIYOTLAR ROʻYXATI

1. Oʻzbekiston Respublikasi Jinoyat-protsessual kodeksi, yangi tahrir, 2023 yil.
2. Oʻzbekiston Respublikasi Prezidentining 2017-yil 30-noyabrdagi PQ–3454-sonli qarori.
3. Sud-huquq islohotlari boʻyicha ekspert xulosalari. “Huquq” jurnali, 2022-yil, №3.

4. Bobojonov R. (2021). Jinoyat protsessida sud nazorati: tergov sudyasining o'rni va roli. Toshkent: Adolat nashriyoti.